

Balázs Attila

Valóban mi lesz velünk

Telep I. (film)

1. Az úvidéki telepi Petőfi Sándor Művelődési Egyesület – mintegy szellemi – madártávlatból. (Katonai vagy belügyi helikopterből?). Aztán az egyesület a földről, az albán burekos ajtajából. A Petőfi fokozatosan közeledik, azaz mi közeledünk hozzá. Plakát: TELEPI ESTÉK. Omázsul: Domonkos Istvánnak. Fellép: Ladik Katalin, Tolnai Ottó, Maurits Ferenc és B. A., bevezetőt mond Tolnai Ottó. Zene: Kovács Tickmayer István (zongoravariációk az ódon cserépkályha mellől). Időpont: valamikor a nyolcvanas évek végén.

2. Telepi utcák, kapuk, kilincsek. Utcatáblák, orgonabokrok, rozsdás kerek kút; kutyaugatás. A beharangozott esten fellépők – különféle irányból – a Telep központja felé sietnek. A kamera követi őket egy ideig. Kovács Tickmayer István zongorajátéka. A kamera nézelődik egy kicsit. Habozik, aztán bemegy az egyesületbe. A lépcsők békaperspektívából. Föl a lépcsőkön!

3. Az emeleti terem falain Bicskei Zoltán és Maurits Ferenc vajdasági képzőművészek rajzainak kiállítása. Bicskei Fufu kanizsai ördögcsukerei meg Maurits Feri-Móri furcsa emberfigurái, halai stb. Enteriőr: szedett-vedett székek, asztalok, összekarcolt faburkolat, flekkek patinája; a cserépkályha, piszkavasa stb. A jó öreg telepi pianinó. Kovács Öcsi játszik rajta. *Bolyongok a város peremén*. A fellépők helyet foglalnak körülötte, kipakolnak az asztalra (akár nem egészen odavaló tárgyakat is maguk elé; Tolnai, mondjuk, egy zacskó nulláslisztet...) A kamera elidőzik a motívumokon.

4. Kezdődik az est (művelődési délután?). Tolnai csendet kér, elmondja bevezetőjét, majd felkéri B. A.-t, hogy olvasson fel egy részt a Telepi szociográfia című munkájából. A szöveg alatt a kissé unatkozó kamera kimegy a zárt térből. Képek a Telep pereméről: putrik, kutyák – az adicei „roma vonal”. Kovács Öcsi a sámán-énekeit adja elő a Petőfiben elhangzó szöveg alatt, néha felülkerekedve. A Duna-töltés, meg a két nagy, még a második világháborúból visszamaradt – a jó ég tudja, mire szánt – betonkocka képe, „szerencsekockaká” stilizáltnak. A víz partján Maurits halat tisztít egy asztalon. Az elhangzó szöveg egy része az ő halfogásával kapcsolatos. A szöveg végén Maurits gondosan letörli az asztalt, utána – lágy, megbocsátó mozdulattal – bedobja a megpuccolt halat a vízbe.

5. Kérdés: ugye azért majd (megint) meghívsz bennünket egy vacsorára, Móri? Ez ismét a teremben hangzik el. Ladik Kati „belső” telepi versei következnek (képekben: a Heroj Pinki meg az Ady utca, a Venera /Vénusz/ kocsma fel-felhabzó söre, telepi arcok; kertek alja, téglafalak stb.).

6. Tolnai Ottó a Telep architektúrájáról beszél (házak, félházak, kerítések, szellőztetőlyukak; galambvárak és vakondtúrások stb.) Mintegy részeként a telepi turizmus kissé blőd prodzsektjének. Beszél, ha akar, a három lábú kutyájáról, a diófájáról, meg az annak legvastagabb ágára sorban felhúzott, vértől csöpögő bikáiról is, amelyeket a telepi udvarában tartott, sajnos le kellett vágni őket.

A VILLANÓ PENGE, MINT VAJAT, SZELI A MARHAHÚST. A BIKAFEJRE MÉRT CSAPÁS UTÁN. SÁTORLAP-IRHA.

Kecskeörzés a kóroval benőtt, egykori zombori vágányon, szellemvonattal; kissé távolabb a befuccsolt ecetgyár kéménye. Stb.

7. Maurits Ferenc, azaz Móri versei (a katolikus templom, oldalában a benzinkúttal; harang, harangkötél, toronyablak; halottasmise, fekete koporsó, Jézus festett-porcelán teste – visszacsatolásként: a telepi könyvtár Petőfivel, Barguzin lehetősége; moziterem, elgörbült vaskonstrukció a pénztár előtt; a tömeg moraja, amikor itt még valakik – sokan! – sorba álltak vagy éppen tülekedtek a pénztár előtt. Charlton Heston és Bruce Lee. A partizán Ljubiša Samardlić – régi, „furulyás” kalasnyikkal a kezében – hősi pózban nyomul a „friccek” ellen, mellette meg ott dagadozik a szexi partizánlány Milena Dravić telt keble, melltartóját félig elvitte a légnymás).

8. Az egybegyűltelem élményei a telepi mozival kapcsolatban. A korlát fogalma. (?) (Bombák süvítése.)

9. B. A.: a Telep biztonságáról, nyelvezetéről (részlet *edzs telepi dzserek leveléből*). (Vizuálisan ugyancsak a régi vasútvonal, meg a holtág vadstrandjai.)

10. Tolnai Ottó: a deszkakerítésekről, kamrákról, budikról, és az „osztályozott uszadékfáról”. Tarkovszkij-reminiszenciák. Telepi mozi, telepi turizmus... Szűnyogok szerelme.

11. B. A.: további telepi turizmus (pl. Velencéhez képest stb.). Egy vízőzön lehetősége, mert A KOCKA EL VAN VETVE. Maurits Ferenc: A TELEP PIRAMISA. Kép: Kovács Öcsi az egyik betonkockán csellózik, mert csellózni is tud. Fölötte lemenőben a nap – örökké vitatottan giccses, véres – korongja. Közel a hajógyárhoz és ahhoz, ahol a történelem folyamán – egymást túllicitálni igyekezve – lőtték – különféle megtestesült ideák és ideológiák megszállottjai – emberek tömegeit a Dunába.

12. Tolnai Ottó: a Limán lakótelep panel-elefántlépteiről, amelyekkel eltiporni igyekezik a Telepet (Ladik Kati kis piros buldózáereivel.) A Telepet, ezt a kicsiben megvalósult Jugoszlávia-ideát, az egykori magyar peremvidéket a maga multikultúrájával. Káposztájával és sárgarépájával. Telepi huligánjaival és mindenféle esetével... Fikázó kispapjával.

13. Ladik Kati szerint túl meleg van az „irodalmi” rendezvény zárt termében. A férfiak szereznek neki egy biciklit. Kati elkarikázik (ha nem is meztelenül, mint rég). Ladik Duna ihlette versei, élményei. Megint a két betonkocka, ahol ő egy vízbefúlt kisfiút húzott ki valamikor.

14. Maurits Ferenc – karöltve a rendezővel – átmegy a töltésen. Leereszkednek a vízpartra. Móri mesél. Töltés-, Duna-, Sodros-

motívumok. Halpikkelyek a vízparton. (Egykor itt valahol lőtték az ő apját is a vízbe; találmra gyűjtötték be apukáját a felszabadítók.)

15. Ladik Kati kecskét mos a Duna vizében, hosszú szárú horgász csizmában. A Kati-szlogen: SZOPJON ÖN IS KECSKÉTI!

KÉP: A KÉT KOCKA: FEHÉR PÖTTYÖKKEL – AKÁR A SZERENCSEKOCKÁK. (Állítólag valamiféle győztes betonhajókat akartak még ott – az utolsó pillanatban – építeni a németek.)

16. Kicsi koporsó ring a víz színén. Maurits kifogja, felnyitja: döglött hal fekszik benne. Telepi harangszó. Távolról.

17. Csoportkép a hajógyár vasmacskája előtt.

18. A Duna. A kis csoport egy tuskót lök a vízbe. Figyeli lassú távolodását.

KOVÁCS TICKMAYER ÖCSI ZENÉJE ÁTMEGY DOMONKOS ISTVÁN KUPLÉJÁBA.

*Én nem születtem Bonnban,
házunk előtt madarak heverték
a porban.
Dicső Magia Polla!*

(Az idézet fejből, esetleges hibákkal, így érdekes.)

Telep II.

(folytatás, vagyis ugyanaz a film: Valóban mi lesz velünk)

A Telep I. tulajdonképpen kész film, ha nem is éppen úgy valósult meg, ahogy írója elképzelte. De megvan, részletei felhasználhatóak. Immár dokumentum értékű.

Merthogy időközben elmúlt egy évtized. Háborús idők söpörtek végig a tájon, az emberek szétrebbentek. Ladik Katalin és B. A. Pesten horgonyzott le, Tolnai Ottó Palicsra költözött, Kovács Tickmayer István pedig Franciaországban él és dolgozik. Egyedül Maurits Ferenc maradt Újvidéken, ahol még áll, ha viharverten is, a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület. Forgatásra valószínűleg alkalman.

Az elképzelés szerint a Telep II. is innen indulna ki, ahol a felsorolt emberek találkoznának ismét, s ki-ki elmesélné a maga történetét – az elröppent vagy éppen elrobbant, elcsikorgott idő sztoriját. Így olvasódna rá a Telep II. az I.-re. Szövegben, képekben. III.-at hozva létre: a régi és az új felvételek felhasználásával. Egy világról, amelyik úgy, ahogy volt, már nincs többé, de azért még van: másképp.

Van: a valahányunk Telepe, önnön jelentése és jelentősége fölé nőve. Az ott maradt emberekkel, meg az elmentek még látható, bár erősen hűlő nyomaival. – Elsősorban ezt, e „telepi sorskérdést” lenne hivatott megörökíteni a Tolnai Ottó és Domonkos István közös kötetének címét kölcsönző film, a VALÓBAN MI LESZ VELÜNK, amelyben – ha szerencsénk van – a régóta Svédországban élő költő, dzsesszmuzsikus és teniszedző Domonkos István is megjelenne. Csoportkép – Domonkos Istvánnal és másokkal. Önarckép – filmmel.

A motívumokat, amelyeken megfigyelhetjük az eróziót – vagy a radikális változást –, már számba vettem. Csak a két betonkockát említeném ismét, amelyekből kiindulva eljutnánk a Dunába dőlő hidakig. A hidak csakugyan sajátos látványt nyújtanak. Így válna a film egyben mentőtjává egy hosszúra nyúlt, roppant szerencsétlen, hajmeresztő lélek- és városalakító időszaknak. (Is.)

VALÓBAN MI LESZ VELÜNK – egy film, amelyiket valószínűleg soha nem vetítenek majd az újvidéki Petőfi Sándor Művelődési Egyesületben.

Telep III.

(vagy: ahogy Győr ráépült Újvidékre – blúzos emlék; filmhez közel)

Újvidéken (erősebbek kedvéért: Novi Sad, Jugoszlavia) a nyolcvanas évek sok embert megmozgató, évente sorra kerülő rendezvényének számított az újvidéki dzesszfeszt. A jó ég se emlékszik már a hivatalos nevére. Talán inkább Újvidéki Jazz- napok? Lényegtelen. Legyen csak: dzesszfeszt. Feszt szervezte zenerajongó „rajzos” barátunk Bicskei Fufu. Kicsiből nőtte ki magát ez is nagyra, de elég gyorsan. A szó szoros értelmében vett dzessz határai menet közben elmosódtak.

Mondjuk így, hogy a kortárs részben kötött, részben improvizatív zene nagyjai léptek ott pódiumra a veterán Sam Riverstől és Chet Bakertől kezdve – az Art Ensemble of Chicagón át (éppen ezek egyike tiltakozott a dzesszre való szűkítés ellen!) – a helyi erő Argyelán Tiborig, Tickmayer Tikiig és Boris Kovačig. Nem utolsósorban a mindig megjelenő magyar-magyar különítmény változó tagjaiig, akiket ugyancsak nem tudok itt mind felsorolni. Kapásból mondom a gyakori neveket: Szabados György, Dresch Mihály, Grecsó István, Benkő Róbert stb. Tehát a Gyuri, a Misi, a Pisti, a Robi stb. Gerő, Baló és még többen. Szóló, duó, trió, kvatró... Tapsvihar garantált.

Aztán meg – a hajnalba mosódó órákban – jött a jam, azaz a dzesszesszön. Vagy a rádió klubjában, vagy a Telepen, a szocreál, suvick-szagú, mozis Petőfi Sándor Művelődési Egyesületben – szemben a kancsal albán burekossal. Híggal és töménnyel, vágnivaló cigifüstben. A tapsvihar itt is garantált vala. Itt (vagyis ott) hörgött, üvöltött és sikított egy éjszakán át Ladik Kati pl. a bevörösödött fejű Phil Mintonnal (a Filiszterűző Ír Mentollal), a közönségen erőt vett a delírium, ugyanakkor tudta, a közönség, hogy amikor az előzőek kifáradnak, a Dresch–Grecsó kettősre még mindig lehet számítani.

Mit is mondjak, volt valami büszkeségféle a kebelben, ahogy a szerb emberek – közöttük elsősorban a dzesszszbolond Jovica mozigépész, aki egyszer valahol, pár perc erejéig együtt énekelt Ella Fitzgeraldtal, a továbbiakban aztán a Jovica Fitzgerald nevet viselte, s felkerült a Tolnai-hősök lajstromába is – imádták Dresch-t és Grecsót. Ott, egy mára már lerobbant, lerobbantott, kifújít, sokágú kardjába dőlő, jórészt szétrohadt, elenyészett jugó világban. Azokban a füstbe ment nyolcvanasokban, amikor a szkipetár burekos még gondtalanul vacakolhatott a tőrös és más burekjaival, hogy reggel jóllakhassunk a készítményével. Joghurttal gyógyítva a macskáját, intermezzóként a következő sörig, bármiig. A következő muzsikáig.

Hejmen, azok voltak az idők! Fű meg fa. Levegő, réz és bőr. Pozitív energia, de nem akarom patetikával eltaknyolni talán jobb sorsra érdemes szövegem.

Jovica Fitzgerald elismerésül mindig kezét csókolta a zenészeknek. Ma is emlékszem gyöngyöző fejének tetejére, ahogy összeszorított

bokával, esetenként facsiptető, kikopott nadrágjában meghajol a számára istenek előtt. És akkor egyik reggel sírni kezdett Jovica. Mondták, bepicsázott, ami oké, nem is állt távol az igazságtól, ám Jovica alligátor-könnyei valamiféle balsejtelmet árasztottak, megfoghatatlant és értelmezhetetlent.

– Mikor jönnek el megint hozzánk ezek a finom úriemberek? – kérdezte könnyein keresztül, annak az embernek a tekintetével, akit talán nem is annyira haza kellene kíséreni, mint inkább az elmeosztályra. – Mikor?

És aztán tényleg elérkezett az, amikor a zenészek nem jöttek többé. Aki meg volt, az is elment. Egyedül maradt Jovica Fitzgerald, az éneklő mozigépész. A maga katonán helyzetében.

Arra nem emlékszem pontosan, vagy arra sem, de mintha Chet Baker is itt valahol az időben, vagy az elkövetkezőkben ugrott volna ki az ablakon, pontot téve ide – a maga halálszáltós módján. For all we know.

S akkor most én is elbőgphetném magam, aztán kész. Holnap úgyis dagadt szemekkel ébrednek. Ám hozzáfűzném még azt, hogy a zenészeket leszámítva, bőven voltak emlékezetes határon túli látogatói is az újvidéki fesztnek, köztük például Hartyándi Jenő meg Czabán Gyuri (totál fölöslegesnek érzem itt lábjegyzetelni ezeket a neveket). Hartyándi a maga megfontolásából csomót kötött a szakállán, Czabus meg a zsebkendőjén, hogy ne feledje valamelyik másnapi teendőjét, leszámítva a kötelező focizást.

Grencsó Pisti fotózta-kamerázta a Telepet, Újvidéknek ezt a ma már múltba vesző, szellemileg és másképp is leépülő, átalakuló, kacsás-tyúkos kertvárosát. Hartyándi és Czabán – akiknek feküdt ez a feszt körüli, nem csak zenei „filing” – ugyancsak járta a Telepet, járt bennünket, ott lakókat körbe, megörökítve valamit, ami rövidesen – mert mit jelent pár év? – kámforrá lesz. Marad a lyukas háló, egy elment csapat emléke, holt költők társasága. És más emberek az utcában.

Marad a film.

Érdekes, hogy bármikor a Mediawave-re utazom Győrbe, mindez mindig eszembe jut. És ettől jobban leszek, ideig-óráig. Ha nem rosszabbul...

Tudom, hogy a javaslatom merész, mégis azt szeretném, ha egyszer a Krumplibogár-szobor mellett – vagy annál távolabb, de mindenképp az adott keretben – valahol megtalálná a maga helyét Jovica Fitzgeraldnak, az „eszélős” újvidéki mozigépésznek ha nem is felnagytott, de kicsinyített mása. Még ha ezerszer anakronisztikus is. Talán épp ezért.

Alatta ennyi szöveg:

JOVICA FITZGERALD, A LEGEMBERIBB ÉNEKES ÉS MOZIGÉPÉSZ TISZTELETÉRE – BARÁTAI.

Csúcs lenne, ha a szobor leleplezésének szerény ünnepegn Tolnai Ottó és Domonkos István közösen felolvasna valamit a (doktor úr) VALÓBAN MI LESZ VELÜNK-ből. Utána Domi elénekelné a SOVÁNY BOGÁR-t, kizárólag rövid nadrágban, miközben Tolnai „a parketta ördöge” táncolna, akivel épp akar.

És aztán – ha nem is utoljára – halálra innánk magunkat.

Úgy maradnánk: mindörökre.

A rögzített kamera előtt.

Sziveri János, Vojislav Despotov és mások emlékére.

Meghajolva váránk az Oszkár-díjat.

Telep IV.

(ráadás; addig is)

Tolnai Ottó egykori Virág utcai házának udvarát nézzük sokáig a bikavértől elszáradt diófával, csirkék legelésznek alatta, Hamuka a macska felmászik rá. És nem jön le többé. Hang: Domi svédországi fejszecsattogása. Láss csodát! A fa – utoljára még – tizenkét rügyet ereszt. Fele ugyan fekete, de nem baj.

Tolnai Lea kislány, ott balettozik alatta, hogy ijedten rebbennek szét a szárnyasok. Lea csak táncol: a pilinkélő tollfelhőben.

Hamuka szárnyat növeszt, és elszáll az égbe. Három tanácstalan bolha marad utána. Az egyik kancsal, a másik kettő ezért megveri.

Végül mindannyian megéhezünk, s elmegyünk az albán burekoshoz. Azt mondjuk neki, csupán rossz álom volt az egész, nekünk meg adjon sok burekot, túrósat meg húsosat, nagy mennyiségű joghurttal. Erre a burekos udvariasan biccent és teljesíti nem szokatlan kívánságunkat.

És akkor csak eszünk.

Ott látszunk: a tükörben.

Ahogy a joghurt fehérre festi a bajszunkat.

Akinek eleve fehér, annak meg vastagítja.

Az is a mienk.

Összeállításunkkal szeretettel köszöntjük a hatvanesztendős Domonkos Istvánt és Tolnai Ottót. (A Szerkesztőség)